
НАУКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА

УДК 330.341.1(477)

В. М. Головатюк

Інноваційність української економіки в контексті європейської інтеграції

Особливості інноваційного розвитку української економіки у порівнянні з економіками країн ЄС упродовж 2009–2015 рр. досліджуються на основі матеріалів моніторингу індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI). Проаналізовано позиції України за інтегральним GCI та за його фактор-складовими. Як за інтегральним GCI, так і за більшістю його фактор-складових упродовж досліджуваного періоду простежується тенденція до покращення інвестиційної привабливості української економіки. Утім аналіз економік країн ЄС за фактор-складовими GCI, які характеризують їх інноваційність («інновації», «рівень розвитку бізнесу», «технологічна готовність» економіки), виконаний із застосуванням методів математичної статистики, доводить, що Україна за інноваційністю економіки знаходиться на периферії від країн – інноваційних лідерів ЄС, і найбільш проблемною є фактор-складова «технологічна готовність», за якою Україна не потрапляє у довірчий інтервал оцінок країн ЄС. Отже, за цією фактор-складовою Україна не є інвестиційно-привабливою країною і оцінки за нею дають підстави для припущення щодо посилення невизначеності соціально-економічного середовища країн ЄС при євроінтеграції української економіки.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інвестиційна привабливість, науково-інноваційна політика, соціально-економічне середовище, моніторинг, глобальний індекс конкурентоспроможності, фактор-складова, соціальний потенціал.

Постановка проблеми. Ставши асоційованим учасником програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт – 2020», Україна отримала нові можливості щодо інтеграції в європейській науково-інноваційний простір. У цьому контексті важливо розглянути особливості розвитку науково-інноваційного потенціалу української економіки та економік ЄС у спільному соціально-економічному вимірі, щоб знайти вузькі місця його зростання й на цій основі оптимізувати механізми інтеграції в соціально-економічне середовище європейського співтовариства, адаптувавши відповідним чи-

ном національну інноваційну політику. Фактично це означає необхідність якісно нової державної інноваційної політика, яка буде більш адекватною відповідним європейським принципам та сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості національної науково-інноваційної сфери.

Наразі сучасна національна державна інноваційна політика має враховувати певні ключові прагнення європейської спільноти, задекларовані програмою «Горизонт – 2020». Серед її пріоритетних напрямів, зокрема, визначено прагнення зробити Європу більш привабливою для наукової діяльності й вкладення інвести-

---

© В. М. Головатюк, 2015

цій у наукові дослідження та інновації, що відповідає ініціативі ЄС щодо створення Інноваційного Союзу [1]. Таким чином, логічно було б розглянути проблему розвитку науково-інноваційної сфери української економіки та економік ЄС у контексті концепції інвестиційної привабливості.

Зарубіжні [2; 3] та вітчизняні публікації [4; 5] засвідчують, що проблема інвестиційної привабливості інноваційної сфери продовжує залишатись актуальною для всебічного вивчення та осмислення її ролі в сучасних умовах економічного розвитку.

Метою дослідження є вивчення особливостей інвестиційної привабливості інноваційної сфери української економіки в контексті інноваційного розвитку економік країн-членів ЄС на сучасному етапі.

Результати дослідження. Соціально-економічним умовам інноваційного розвитку української економіки постійно приділялась увага влади ще з перших років незалежності України. Так, вже в лютому 1992 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 77 було створено Державний інноваційний фонд [6], до основних завдань якого входила «фінансова і матеріально-технічна підтримка регіональних науково-технічних програм, інноваційної діяльності підприємств та організацій, впровадження у виробництво завершених науково-дослідних розробок та створених «ноу-хау», розширення масштабів використання сучасних технологій, освоєння конкурентоспроможної продукції».

Необхідність «створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу» була задекларована серед основних принципів державної інноваційної політики [7]. Утім рівень інноваційності та конкурентоспроможності української економіки суттєво поступається рівню інноваційного розвитку провідних європейських та інших країн світу. Про це, зокрема, свідчать матеріали моніторингу індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) країн світу,

який розраховується Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) [8].¹

Вибір означеного моніторингу для аналізу інноваційності української економіки та економік країн-членів ЄС обумовлений, по-перше, тим, що методологія обрахунку GCI передбачає визначення конкурентоспроможності країни в залежності від рівня інноваційності її економіки. Для цього використовується субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу». За методологією GCI всі досліджувані країни класифікуються за 5 групами стадій розвитку:

– до першої групи (перша стадія розвитку) входять економіки з ВВП на душу населення менше 2000 дол. США (ваговий коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» в інтегральному індексі конкурентоспроможності визначається на рівні 5%);

– до другої групи (перехідна стадія розвитку від першої до другої) входять економіки з ВВП на душу населення у сегменті 2000–2999 дол. США (ваговий коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 5–10%);

– до третьої групи (друга стадія розвитку) входять економіки з ВВП на душу населення у сегменті 3000–8999 дол. США (ваговий коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 10%);

– до четвертої групи (перехідна стадія розвитку від другої до третьої) входять економіки з ВВП на душу населення у сегменті 9000–17000 дол. США (ваговий коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 10–30%);

– до п'ятої групи (третя стадія розвитку) входять економіки з ВВП на душу населення більше 17000 дол. США (ваговий

¹ У світовій практиці існують й інші підходи до визначення конкурентоспроможності країн. Наприклад, рейтинг конкурентоспроможності країн світу, що готується Інститутом менеджменту (Institute of Management Development, Лозанна, Швейцарія). За цим рейтингом Україна в 2015 р. посіла 60 місце із 61 можливих, набравши 41,986 бала зі 100 можливих. У аналогічному рейтингу 2014 р. Україна посідала 49 позицію із 60 можливих, набравши 50,872 бала зі 100 можливих [9].

коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 30%).

З 2012 р. українська економіка класифікується у третій групі країн, орієнтованих на ефективність.

По-друге, згідно з М. Портером, Д. Саксом та Д. МакАртуром [10], інструментарій GCI створює можливості для удосконалення макроекономічної та інноваційної політики національних економік, що забезпечує їм високі темпи безперервного економічного зростання.

«Загальним призначенням індексу зростання конкурентоспроможності, – зазначають Д. МакАртур і Д. Сакс, – є вимірювання потенціалу національної економіки для досягнення стійкого економічного зростання в середньостроковій перспективі при одночасному контролі (моніторингу – В. Г.) поточного рівня її економічного розвитку» [11, с. 32]. «Метою GCI є виявлення важливих факторів економічного зростання приблизно на п'ятирічну перспективу» [11, с. 35]. Це досягається «дослідженням того, якою мірою GCI сприяє екстраполяції в майбутнє моделі зростання в недавньому минулому» [11, с. 35].

Так, Україна за матеріалами Всесвітнього економічного форуму 2014–2015 рр. за загальною оцінкою GCI мала 76-й ранг серед 144 країн (4,14 бала із 7 можливих) (табл. 1). Окремо за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу», за яким безпосередньо оцінюється інноваційність економік світу, Україна мала ще нижчу оцінку – 92-й ранг (3,41 бала).

Навіть у порівнянні з аналогічним рейтингом (за кількістю досліджуваних країн) 2012–2013 рр. позиції української економіки дещо погіршилися. У ньому Україна посідала 73-тє місце також серед 144 країн (4,14 бала). Проте за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» Україна мала кращі позиції, ніж у 2014–2015 рр. – 79-тє місце (3,43 бала). У рейтингу ж за 2013–2014 рр. українська економіка посідала 84-тє місце серед 148 країн (4,05 бала), а за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 95-тє місце (3,36 бала).

Якщо простежити динаміку GCI України впродовж 2009–2015 рр. (враховується період після всесвітньої економічної кризи, а також те, що методологія GCI основана на оцінках соціально-економічних середовищ країн у середньостроковій перспективі), можна виявити, що його бальна оцінка змінювалась у межах 3,95 бала – 4,14 бала з вищими її значеннями (навіть при збільшенні числа досліджуваних країн), характерними для 2013–2015 рр. За цей самий період покращився на 6 пунктів і ранг України за індексом GCI (з 82-го рангу до 76-го рангу).

Отже, можна вважати, що в межах концептуальних положень обрахунку GCI простежується певна тенденція до покращення інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища української економіки.

Загалом аналіз даних п'ятирічного періоду (2011–2015 рр.) засвідчує, що привабливість соціально-економічного середовища в Україні покращилась за більшістю оцінок фактор-складових GCI, як за рангом, так і за балами. За величиною рангу вона погіршилася лише за трьома і за бальною оцінкою – лише за двома із 12 фактор-складових GCI. Так, за «ефективністю ринку праці» ранг погіршився на 12 пунктів, за «технологічною готовністю» – на 3 пункти і за фактор-складовою «інновації» – на 7 пунктів. Бальні оцінки погіршилися за «макроекономічним середовищем» на 0,07 пункту та «ефективністю ринку праці» – на 0,32 пункту. Решта оцінок, як за рангом, так і балами, за означений період покращилися.

Слід звернути увагу і на таку методологічну особливість GCI: погіршення оцінок фактор-складової за рангом (балами) не означає одночасне погіршення за нею і бальних оцінок (рангу), хоча і допускає таку можливість. Означене ускладнює розроблення пропорційних моделей аналізу динаміки соціально-економічного середовища за цими чинниками. Дані табл. 1 і 2, зокрема, засвідчують, що лише за «ефективністю ринку праці» впродовж 2011–2015 рр. оцінки соціаль-

но-економічного середовища України погіршилися одночасно і за рангом, і за балами. За «технологічною готовністю» бальна оцінка GCI зросла на 0,03 пункту, при цьому величина рангу погіршилася на 3 пункти. За чинником «інновації» бальна оцінка покращилася на 0,05 пункту, а величина рангу погіршилася на 7 пунктів. Таким чином, можна вважати, що інноваційна привабливість соціально-економічного середовища України у цей період за означеними фактор-складовими хоча і поліпшувалась, але не з такою інтенсивністю, яка була б достатньою і для покращання відповідних рангів.

При порівнянні даних GCI у коротко-строчковому періоді (даних 2014–2015 рр. з даними 2013–2014 рр.) можна виявити дещо іншу ситуацію, ніж та, що була характерною для п'ятирічного періоду. Вона полягає в тому, що за величиною рангу покращилося або залишилося без змін 11 із 12 оцінок фактор-складових GCI, а погіршилася лише одна бальна оцінка «рівня розвитку бізнесу» – на 2 пункти. Що стосується показника «технологічна готовність економіки», то ранг за ним покращився на 9 пунктів, а його бальна оцінка зросла на 0,22 пункту. Ранг соціально-економічного середовища за показником «інновації» покращився на 12 пунктів, а відповідна бальна оцінка – на 0,13 пункту.

Загалом, на відміну від того, що за рангом покращилися (або залишилися без змін) значення 11 оцінок фактор-складових українського соціально-економічного середовища, а погіршилась одна, за балами покращилося в означений період 7 оцінок, а погіршилося 5 оцінок, серед яких і оцінка «рівня розвитку бізнесу» в країні.

У цьому контексті слід зазначити, що у середньостроковому періоді погіршувалися саме оцінки інноваційності української економіки. Це засвідчує ту обставину, що фактично науково-інноваційна сфера України функціонує малоєфективно й малопривабливо, а тому слабо сприяє покращенню інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища за цією ознакою. За таких

умов навіть географічно близьке розташування країни до економічно розвинутих країн не створює того зиску від можливого «абсорбування» капіталу та технологій багатих економік, який міг би впливати на забезпечення відповідного зростання національної економіки, бо не відбувається достатньо ефективного накопичення ресурсів людського капіталу інноваційного розвитку. Він, у свою чергу, має вирішальне значення для стимулювання технологічних й організаційних інновацій, які сприяють довгостроковому економічному зростанню.

Враховуючи, що в середньостроковому періоді 9 оцінок за рангом та 10 оцінок за величиною балів із 12 фактор-складових GCI мали ознаки зростання, а також особливості динаміки оцінок у коротко-строчковому періоді (порівняння даних 2014–2015 рр. з даними за 2013–2014 рр.), можна припустити, що енергія української економіки останніми роками демонструвала тенденцію (хоча і на малопомітну) до покращення інвестиційної привабливості й, відповідно, конкурентоспроможності. Що стосується науково-інноваційної сфери, то ситуація тут є значно складнішою. На поточному етапі розвитку вона слабо стимулює стійке покращення привабливості соціально-економічного середовища України, а тому потребує розроблення окремих економіко-організаційних механізмів оптимізації її функціонування.

Загалом привабливість соціально-економічного середовища України за оцінками GCI суттєво поступається провідним економікам світу. Так, до першої десятки світових технологічних лідерів у рейтингу 2014–2015 рр. увійшли: Швейцарія (5,70 бала за загальним GCI (1-й ранг), 5,74 бала за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» (1-й ранг), Сінгапур (відповідно: 5,65 бала, 5,13 бала (11-й ранг), США (відповідно: 5,54 бала, 5,54 бала (5-й ранг), Фінляндія (відповідно: 5,50 бала, 5,57 бала (3-й ранг), Німеччина (відповідно: 5,49 бала, 5,56 бала (4-й ранг), Японія (відповідно: 5,47 бала, 5,68 бала (2-й ранг), Гонконг (відповідно: 5,46 бала,

Таблиця 1

Динаміка рейтингу України за індексом глобальної конкурентоспроможності (12 фактор-складових, 2009–2015 рр.)

Показники	2009–2010		2010–2011		2011–2012		2012–2013		2013–2014		2014–2015	
	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Індекс GCI	82/ 133	3,95	89/139	3,90	82/142	4,00	73/144	4,14	84/148	4,05	76/144	4,14
I. Субіндекс «базові вимоги»	94	3,96	102	3,92	98	4,18	79	4,35	91	4,27	87	4,36
1. Інституції	120	3,10	134	2,96	131	2,98	132	3,13	137	2,99	130	2,98
2. Інфраструктура	78	3,39	68	3,83	71	3,87	65	4,10	68	4,07	68	4,16
3. Макроекономічне середовище	106	3,96	132	3,20	112	4,21	90	4,40	107	4,20	105	4,14
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	68	5,41	67	5,70	74	5,64	62	5,78	62	5,84	43	6,14
II. Субіндекс «підсилувачі ефективності»	68	4,05	72	3,98	74	4,00	65	4,11	71	4,01	67	4,11
5. Вища освіта та професійна підготовка	46	4,38	46	4,61	51	4,58	47	4,70	43	4,75	40	4,93
6. Ефективність ринку товарів	109	3,74	129	3,53	129	3,58	117	3,82	124	3,81	112	3,99
7. Ефективність ринку праці	49	4,57	54	4,54	61	4,44	62	4,44	84	4,18	80	4,12
8. Рівень розвитку фінансового ринку	106	3,56	119	3,31	116	3,39	114	3,52	117	3,46	107	3,54
9. Технологічна готовність	80	3,37	83	3,37	82	3,47	81	3,60	94	3,28	85	3,50
10. Розмір ринку	29	4,67	38	4,53	38	4,54	38	4,60	38	4,60	38	4,58
III. Субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу»	80	3,42	88	3,30	93	3,29	79	3,43	95	3,36	92	3,41
11. Рівень розвитку бізнесу	91	3,63	100	3,48	103	3,48	91	3,70	97	3,68	99	3,66
12. Інновації	62	3,21	63	3,11	74	3,11	71	3,16	93	3,03	81	3,16

Джерело: розроблено автором за: Global Competitiveness Report 2009–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>

Таблиця 2
**Рейтинг України за індексом глобальної конкурентоспроможності за 2014–2015 рр. у порівнянні з попередніми роками
 (12 фактор-складових GCI)**

Показники	2014–2015 / 2013–2014, краще / гірше		2014–2015 / 2012–2013, краще / гірше		2014–2015 / 2011–2012, краще / гірше		2014–2015 / 2010–2011, краще / гірше		2014–2015 / 2009–2010, краще / гірше	
	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Індекс GCI	8	0,09	-3	0	6	0,14	13	0,24	6	0,19
I. Субіндекс «базові вимоги»	4	0,09	-8	0,01	11	0,18	15	0,44	7	0,40
1. Інституції	7	-0,01	2	-0,15	1	0,00	4	0,02	-10	-0,12
2. Інфраструктура	0	0,09	-3	0,06	3	0,29	0	0,33	10	0,77
3. Макроекономічне середовище	2	-0,06	-15	-0,26	7	-0,07	27	0,94	1	0,18
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	19	0,30	19	0,36	31	0,50	24	0,44	25	0,73
II. Субіндекс «підсилювачі ефективності»	4	0,10	-2	0	7	0,11	5	0,13	1	0,06
5. Вища освіта та професійна підготовка	3	0,18	7	0,23	11	0,35	6	0,32	6	0,55
6. Ефективність ринку товарів	12	0,18	5	0,17	17	0,41	17	0,46	-3	0,25
7. Ефективність ринку праці	4	-0,06	-18	-0,32	-19	-0,32	-26	-0,42	-31	-0,45
8. Рівень розвитку фінансового ринку	10	0,08	7	0,02	9	0,15	12	0,23	-1	-0,02
9. Технологічна готовність	9	0,22	-4	-0,10	-3	0,03	-2	0,13	-5	0,13
10. Розмір ринку	0	-0,02	0	-0,02	0	0,04	0	0,05	-9	-0,09
III. Субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу»	3	0,05	-13	-0,02	1	0,12	-4	0,11	-12	-0,01
11. Рівень розвитку бізнесу	-2	-0,02	-8	-0,04	4	0,18	1	0,18	-8	0,03
12. Інновації	12	0,13	-10	0	-7	0,05	-18	0,05	-19	-0,05

Джерело: розроблено автором за: Global Competitiveness Report 2009–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>

4,75 бала (23-й ранг), Нідерланди (відповідно: 5,45 бала, 5,41 бала (6-й ранг), Великобританія (відповідно: 5,41 бала, 5,21 бала (8-й ранг), Швеція (відповідно: 5,41 бала, 5,38 бала (7-й ранг). За класифікацією ВЕФ усі вони є інноваційно-орієнтованими економіками.

Серед означених 10 країн технологічних лідерів – 8 економічно-розвинених економік та 2 країни, що розвиваються (класифікація Світового банку [12]). 5 із них – це країни-члени ЄС: Фінляндія, Німеччина та Швеція – лідери інновацій за класифікацією Європейського інноваційного табло, Нідерланди та Великобританія – інноваційні послідовники [13]. Наведене засвідчує, що оцінки української економіки, як загалом за GCI, так і за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» відповідають далекій периферії від світових технологічних лідерів.

Утім євроінтеграційні наміри України обумовлюють необхідність більш ретельного вивчення і порівняння сутнісних характеристик, що формують привабливість соціально-економічного середовища України і країн-членів ЄС, та виявлення на цій основі можливого виникнення певних невизначеностей і загроз на шляху євроінтеграційного поступу України.

Доречно зазначити, що визначення місця країни у рейтингу GCI не є його головною метою. Більш важливим є те, що методологією обрахунку GCI, яка удосконалювалась більш ніж три десятиліття, передбачено сканування й моніторинг стану соціально-економічних середовищ країн за 112 показниками, що згруповані у 12 фактор-складових, за якими оцінюється рівень конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економік світу. Розробниками GCI передбачалося, що запропонований ними інструментарій зможе краще стимулювати уряди країн до реалізації політики, яка б сприяла покращенню благополуччя їх громадян. Вважалося, що уряди при формуванні державної політики щодо зростання конкурентоспроможності національних економік та розроб-

ленні ефективних бізнес-стратегій для зменшення ризиків досягнення стійкого соціально-економічного прогресу використовуватимуть інформацію GCI в повному обсязі, а не лише його підсумкові значення.

З цього приводу Д. МакАртур і Д. Сакс зазначають, що «не варто плутати останні місця в рейтингу GCI з найгіршими в світі перспективами зростання економік. <...> Країни, що посідають декілька останніх місць за GCI, далеко не втратили свої можливості, це економіки, яким просто необхідно більше політичної волі, ніж іншим досліджуваним країнам нашої вибірки. Це також країни з найбільшими можливостями для «наздоганяючого» зростання. <...> Незважаючи на хитке політичне середовище можна досягти великих успіхів в економічному розвитку з добре продуманою внутрішньою політикою та міжнародною допомогою. Ми сподіваємося, що замість того, щоб у низькому рейтингу бачити причину для відчаю, політичні діячі та лідери бізнесу будуть розглядати інформацію, що міститься в GCI, як корисний засіб ідентифікації політичних пріоритетів і, в майбутньому, як критерій успіху нових ініціатив. І незалежно від рівня доходів країн ми прагнемо за допомогою інформації, що міститься в GCI, допомогти політикам та представникам приватного сектору в кожній країні визначити свої національні пріоритети у прагненні підвищити рівень економічного добробуту своїх громадян» [11, с. 36].

Означене обумовлено тим, що за методологією Всесвітнього економічного форуму конкурентоспроможність розглядається як «сукупність інституцій, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності економіки країни, від якої, в свою чергу, залежить рівень добробуту, що може забезпечити економіка» [8, с. 3]. Окрім того, «рівень продуктивності визначає також норми прибутковості інвестицій, які можуть бути досягнуті в економіці та є фундаментальним фактором економічного зростання. Інакше кажучи, конкурентоспроможніша економіка, імовірноше,

буде більш спроможною забезпечити довготривале зростання» [8, с. 3].

Виходячи із означених позицій можна пересвідчитись, що у списку країн за величиною GCI за 2014–2015 рр. з-серед країн-членів ЄС нижчий, ніж в Україні, рейтинг мали дві економіки – Хорватії (77-й ранг, 4,13 бала) та Греції (81-й ранг, 4,04 бала). Аналогічна ситуація була характерна і впродовж 2012–2014 рр. Так, за даними 2011–2012 рр. Україна за загальною величиною GCI мала 82-й ранг з 4,00 балами, а гірші, ніж у неї, оцінки були у Греції – 90-й ранг з 3,92 балами. У 2012–2013 рр. Україні за GCI було присвоєно 73-й ранг з 4,14 балами, а гірші, ніж у неї, оцінки були у Румунії (78-й ранг, 4,07 бала), Хорватії (81-й ранг, 4,04 бала) та Греції (96-й ранг, 3,86 бала). У 2013–2014 рр. Україні було присвоєно 84-й ранг з 4,05 балами, а Греції – 91-й ранг з 3,93 балами.

Слід зазначити, що загалом сегмент оцінок GCI, яким охоплювались усі країни-члени ЄС упродовж 2012–2015 рр., мав тенденцію до концентрації (звуження), тобто оцінки соціально-економічного середовища ЄС поліпшувались, але при цьому оцінки соціально-економічного середовища України не виходили за його межі.

За оцінками ж рейтингу 2010–2011 рр. ситуація була дещо іншою. Усі країни-члени ЄС мали кращі позиції, ніж Україна. В Україні був 89-й ранг з 3,90 балами, а країни-члени ЄС охоплювались сегментом оцінок від 2-го рангу (Швеція з 5,56 балами) до 83-го рангу (Греція з 3,99 балами). Отже, оцінки привабливості соціально-економічного середовища України в означений період виходили за межі оцінок привабливості соціально-економічного середовища країн-членів ЄС, погіршуючи тим самим привабливість загальноєвропейського соціально-економічного середовища та обумовлюючи, на той час, додаткові невизначеності його розвитку.

Таким чином, на базі наведеного аналізу даних ВЕФ можна пересвідчитись, що оцінки соціально-економічного середовища України за величиною інтег-

рального GCI з 2012 р. і до 2015 р. повністю вписувались у відповідні сегменти оцінок для країн-членів ЄС. Тому є підстави вважати, що соціально-економічне середовище України на поточному етапі розвитку не може генерувати непередбачувані соціально-економічні та суспільно-політичні невизначеності й загрози при інтеграції його у європейський науково-інноваційний простір і, відповідно, не створює підстави для погіршення його інвестиційної привабливості.

Доречно звернути увагу, що хоча Хорватія та Греція мають нижчий рейтинг, ніж Україна, за інтегральним GCI 2014–2015 рр., але оцінки за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» у них все-таки кращі. Хорватія за ним мала 87-й ранг (3,47 бала), а Греція – 74 ранг (3,55 бала).

Позиціонуючи Хорватію та Грецію в одному із інструментів оцінки показників інноваційного розвитку країн-членів ЄС за 2015 р., яким є Європейське інноваційне табло, можна пересвідчитись, що вони в ньому класифікуються як «помірні новатори». Тобто будучи лише «помірними новаторами», означені країни мають кращі позиції, ніж Україна, за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» GCI.

Щоб краще уяснити рівень інноваційної привабливості української економіки у порівнянні з економіками країн-членів ЄС, доречно здійснити відповідний аналіз окремо, насамперед за оцінками фактор-складових індексу GCI «інновації» та «рівень розвитку бізнесу» субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» (табл. 3, табл. 4). В одному блоці з ними, на думку автора, важливо розглянути і таку фактор-складову як «технологічна готовність» економіки, хоча вона і входить до складу іншого субіндексу – «підсилювачі ефективності».

Слід наголосити на відмінностях у методології застосування фактор-складових «інновації» і «технологічна готовність» економіки. Проте обидва вони стосуються інновацій. Якщо за допомогою фактор-складової «інновації» оцінюють-

ся спроможність країни створювати технологічні інновації для забезпечення власної конкурентоспроможності (тобто її можливості самостійно проводити дослідження й розробляти технологічні інновації), то фактор-складовою «технологічна готовність» оцінюються можливості країни «переймати (запозичувати) та використовувати (опановувати) нові технології з метою підвищення ефективності її виробничих секторів», вже створені в інших країнах.

Саме цим обґрунтовується доцільність використання фактор-складової «технологічна готовність» в одному блоці з фактор-складовими «інновації» та «рівень розвитку бізнесу» для оцінювання інноваційності української економіки.

Одразу слід зазначити, що вищезгадані фактор-складові GCI не належать до числа найбільш інвестиційно-привабливих для соціально-економічного середовища України (див. табл. 1).² Проте виявлення особливостей саме їхнього впливу на стан інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища країн-членів ЄС при інтеграції України у європейський науково-інноваційний простір є надзвичайно важливим.

З цією метою оцінки GCI соціально-економічних середовищ 28 країн-членів ЄС та України класифікуються у статистично однорідні групи за кожною із трьох фактор-складових економіки («інновації», «рівень розвитку бізнесу» та «технологічна готовність») одночасно за двома

² 12 фактор-складових інтегрального GCI за 2014–2015 рр. для соціально-економічного середовища України за рівнем їх інвестиційної привабливості упорядковуються у такий спосіб: розмір ринку (38-й ранг, 4,58 бала), вища освіта та професійна підготовка (40-й ранг, 4,93 бала), охорона здоров'я та початкова освіта (43-й ранг, 6,14 бала), інфраструктура (68-й ранг, 4,16 бала), ефективність ринку праці (80-й ранг, 4,12 бала), інновації (81-й ранг, 3,16 бала), технологічна готовність (85-й ранг, 3,50 бала), рівень розвитку бізнесу (99-й ранг, 3,66 бала), макроекономічне середовище (105-й ранг, 4,14 бала), рівень розвитку фінансового ринку (107-й ранг, 3,54 бала), ефективність ринку товарів (112-й ранг, 3,99 бала), інституції (130-й ранг, 2,98 бала).

параметрами: рангом у загальному списку країн і величиною їх бальної оцінки. При цьому враховується, що за методологією GCI величини рангу та бальної оцінки мають відносно самостійний характер змін [11, с. 36]. Це означає, що збільшенню рангу на один пункт не завжди відповідає зростання бальної оцінки на одну і ту ж саму величину, і навпаки (про це вже йшлося раніше, табл. 2).

Методологія групування базується на авторському підході до застосування методів математичної статистики з таким розрахунком, щоб у межах однієї групи країн виконувались умови графічного методу класифікації В. Плюти [14, с. 33], а їхні ранги та бальні оцінки за відповідною фактор-складовою не виходили за межі довірчого інтервалу $\bar{a} \pm 2\sigma$.

З табл. 3 видно, що за фактор-складовою «інновації» соціально-економічне середовище країн-членів ЄС є достатньо неоднорідним. Усі країни ЄС та Україну за нею можна класифікувати у 5 груп. У першу групу потрапляють 11 інноваційно-орієнтованих економік ЄС з найкращими рангами та бальними оцінками. Україна потрапляє у четверту змішану групу, в яку входять 7 економік, одна з яких орієнтована на ефективність (Румунія), три економіки є перехідними від стадії розвитку орієнтованих на ефективність до інноваційно-орієнтованих (Латвія, Польща, Хорватія) та дві інноваційно-орієнтовані економіки (Словаччина, Греція). Болгарія, економіка якої орієнтована на ефективність, утворює самостійну п'яту групу з найнижчими оцінками.

Отже, за фактор-складовою «інновації» у рейтингу 2014–2015 рр. Україна посідала 81 місце у загальному списку країн з величиною 3,16 бала. За цим фактором гірші, ніж Україна, оцінки отримали Болгарія (105-й ранг у списку країн, 2,94 бала) та Хорватія (93-й ранг, 3,10 бала). Решта 26 країн-членів ЄС мали кращі оцінки. Загалом за цим показником оцінки всіх країн-членів ЄС потрапляють у сегмент: 1-й ранг – Фінляндія (5,58 бала), 105-й ранг – Болгарія (2,94 бала). Таким чином, оцінка фактор-складової «інновації» соціально-економічно-

го середовища української економіки не виходить за межі оцінок соціально-економічного середовища країн-членів ЄС, хоча і знаходиться на периферії від його інноваційних країн-лідерів.

Що стосується динаміки оцінок соціально-економічного середовища Ук-

раїни за фактор-складовою «інновації», то впродовж 2009–2015 рр. вони переважно мали тенденцію до погіршення (з 62-го рангу з 3,21 балами у 2009–2010 рр. до 81-го рангу з 3,16 балами у 2014–2015 рр.), погіршуючи за нею його інвестиційну привабливість.

Таблиця 3

Класифікація країн ЄС та України за складовою «інновації» індексу глобальної конкурентоспроможності за 2014–2015 рр.

Країни, показники	Ранг	Бал	Група	Країни, показники	Ранг	Бал	Група
1	2	3	4	5	6	7	8
Фінляндія	1	5,78	1	Італія	35	3,73	3
Німеччина	6	5,47		Кіпр	36	3,72	
Швеція	7	5,37		Іспанія	37	3,69	
Нідерланди	8	5,25		Чехія	39	3,67	
Данія	11	5,06		Словенія	42	3,64	
Великобританія	12	4,96		Литва	44	3,62	
Бельгія	13	4,49		Мальта	45	3,60	
Люксембург	16	4,85		Угорщина	50	3,50	
Австрія	18	4,82		<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>51,4</i>	<i>3,80</i>	
Франція	19	4,74		<i>min</i>	<i>30,6</i>	<i>3,50</i>	
Ірландія	20	4,68		Румунія	66	3,28	
<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>24,0</i>	<i>5,82</i>	Латвія	70	3,27		
<i>min</i>	<i>-0,2</i>	<i>4,27</i>	Польща	72	3,26		
Португалія	28	4,08	Словаччина	78	3,18		
Естонія	30	3,95	Греція	79	3,18		
<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>31,8</i>	<i>4,20</i>	Україна	81	3,16		
<i>min</i>	<i>26,2</i>	<i>3,83</i>	Хорватія	93	3,10		
			<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>94,7</i>	<i>3,34</i>		
			<i>min</i>	<i>59,3</i>	<i>3,07</i>		
			Болгарія	105	2,94	5	

Джерело: розроблено автором за: Global Competitiveness Report 2014–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>

**Класифікація країн ЄС та України за складовою «рівень розвитку бізнесу»
індексу глобальної конкурентоспроможності за 2014–2015 рр.**

Країни, показники	Ранг	Бал	Група	Країни, показники	Ранг	Бал	Група
1	2	3	4	5	6	7	8
Німеччина	3	5,65	1	Чехія	35	4,46	2
Нідерланди	5	5,57		Мальта	36	4,45	
Великобританія	6	5,45		Іспанія	38	4,42	
Австрія	7	5,41		Кіпр	40	4,41	
Швеція	8	5,38		Естонія	48	4,32	
Фінляндія	9	5,36		Литва	49	4,31	
Бельгія	10	5,34		Португалія	51	4,29	
Данія	11	5,33		Словенія	59	4,16	
Ірландія	20	5,02		Латвія	61	4,09	
Люксембург	21	5,00		Польща	63	4,06	
Франція	22	4,96		Словаччина	65	4,00	
Італія	25	4,79		Греція	74	3,91	
<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>27,4</i>	<i>5,80</i>		Хорватія	83	3,83	
<i>min</i>	<i>-2,9</i>	<i>4,74</i>		Румунія	90	3,77	
				Угорщина	92	3,75	
				Україна	99	3,66	
			Болгарія	105	3,61		
			<i>Дов. інтервал: max</i>	<i>109,8</i>	<i>4,67</i>		
			<i>min</i>	<i>18,2</i>	<i>3,50</i>		

Джерело: розроблено автором за: Global Competitiveness Report 2014–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>

За фактор-складовою «рівень розвитку бізнесу» (табл. 4) соціально-економічне середовище країн-членів ЄС є більш однорідним. Усі країни ЄС та Україну можна класифікувати за нею всього у 2 групи. У першу групу потрапляють 12 інноваційно-орієнтованих економік ЄС з найкращими рангами та бальними оцінками. Серед них 11 країн, які утворювали першу групу з найкращими оцінками і за фактор-складовою «інновації» (табл. 3). Україна потрапляє у другу групу, куди входять решта 16 країн-членів ЄС.

За фактор-складовою «рівень розвитку бізнесу» у рейтингу 2014–2015 рр. Україна посідала 99 місце у загальному списку країн з величиною 3,66 бала. За цим фактором гіршу, ніж Україна, оцінку отримала лише Болгарія (105-й ранг у

списку країн, 3,61 бала). Загалом за цим показником оцінки всіх країн-членів ЄС потрапляють у сегмент: 3-й ранг – Фінляндія (5,65 бала), 105-й ранг – Болгарія (3,61 бала). Отже, і оцінка фактор-складової «рівень розвитку бізнесу» соціально-економічного середовища української економіки знову ж таки не випадає за межі оцінок соціально-економічного середовища країн-членів ЄС.

Що стосується динаміки оцінок соціально-економічного середовища України за фактор-складовою «рівень розвитку бізнесу», то впродовж 2009–2015 рр. вони не мали чітко вираженої тенденції. Ранг погіршився з 91-й позиції до 99-й (коефіцієнт варіації 0,051), а бальна оцінка зросла з 3,63 бала до 3,66 бала (коефіцієнт варіації 0,028). Враховуючи

незначне варіювання цих оцінок, можна зробити припущення про несуттєве погіршення інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища України у цей період за фактор-складовою «рівень розвитку бізнесу».

Доповненням групи фактор-складових «інновації» та «рівень розвитку бізнесу» можна вважати фактор-складову «технологічна готовність» економіки, яка трактується розробниками GCI як спроможність економіки швидко переймати (запозичувати) й продуктивно опанувати нові технології. Означеною фактор-складовою оцінюється доступність національної економіці новітніх технологій, інтенсивність впровадження технологій на рівні компаній, рівень прямих іноземних інвестицій як основного джерела передачі іноземних технологій, а також здатність максимально ефективно використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) для створення інновацій у повсякденній діяльності та виробничих процесах [8, с. 7].

На відміну від двох попередніх класифікацій, соціально-економічне середовище країн-членів ЄС за фактор-складовою «технологічна готовність» є найбільш однорідним. Країни ЄС можна класифікувати за нею лише у одній групі. Причому сегмент оцінок за нею практично у два рази компактніший (від 1-го рангу (Люксембург, 6,36 бала) до 52-го рангу (Словаччина, 4,37 бала)), ніж за фактор-складовими «інновації» та «рівень розвитку бізнесу».

За фактор-складовою «технологічна готовність» у рейтингу 2014–2015 рр. Україна мала 85-й ранг з 3,50 балами, а відтак її оцінки за цією фактор-складовою не потрапляють у сегмент оцінок країн-членів ЄС ні за рангом, ні за бальною

оцінкою. Від найнижчої оцінки, отриманої Словаччиною, оцінки України гірші на 33 пункти за величиною рангу і на 0,8 пункту за бальною оцінкою.

Враховуючи методологію розрахунку GCI, це означає достатньо великий відрив оцінок соціально-економічного середовища України від оцінок європейського соціально-економічного середовища за означеним фактором. Оцінки соціально-економічного середовища України за фактор-складовою «технологічна готовність» не потрапляють навіть у довірчий інтервал ($<\pm 2>$) оцінок за нею для країн-членів ЄС.

Отже, за цією фактор-складовою Україна не є інвестиційно-привабливою країною і оцінки за нею суттєво погіршують інвестиційно-привабливість та посилюють фактори невизначеності соціально-економічного середовища країн-членів ЄС при євроінтеграції української економіки.

Висновки. Досліджуючи інноваційність української економіки та економік країн-членів ЄС за матеріалами Всесвітнього економічного форуму 2014–15 рр., можна побачити, що за фактор-складовими «інновації» та «рівень розвитку бізнесу» оцінки соціально-економічного середовища України все ж вписуються в оцінки соціально-економічного середовища країн-членів ЄС, хоча і з найгіршими оцінками відповідних сегментів.

Що стосується оцінок фактор-складової «технологічна готовність» української економіки у порівнянні з економіками країн-членів ЄС, то тут ситуація є набагато складнішою (про це йшлося вище). Можна вважати, що за нею господарський комплекс України знаходиться на далекій периферії від провідних країн європейського інноваційного простору.

1. *Communication from the Commission Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth* [Electronic resource]. – Assess mode: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
2. *OECD Science, Technology and Industry Outlook 2014* [Electronic resource]. – Assess mode: <http://ifuturo.org/documentacion/>
3. *Золотарева А. Ф.* Актуальные проблемы формирования и развития инновационной экономики РФ / А. Ф. Золотарева, М. В. Савина, А. А. Степанов, И. А. Степанов. – М. : АМА-ПРЕСС, 2010. – 228 с.
4. *Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України.* – К., 2015. – 336 с.

5. Федулова Л. І. Технологічна політика: глобальний контекст та українська практика : монографія / Л. І. Федулова. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. — 844 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1992 № 77 «Про створення Державного інноваційного фонду» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/>.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV / ВВР України, 2002, № 36, ст. 266 / остання редакція від 05.12.2012 р.
8. *Global Competitiveness Report 2014–2015* [Electronic resource]. — Assess mode: <http://www3.weforum.org/> Рейтинг 2014–2015 рр. готувався на основі статистики за 2013 р. та опитувань підприємців на початку 2014 р., до початку воєнних дій в Україні.
9. The 2015 IMD World Competitiveness Scoreboard [Electronic resource]. — Assess mode: <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>.
10. Porter M. E. Executive Summary: Competitiveness and Stages of Economic Development [Electronic Resource] / M. E. Porter, J. D. Sachs, J. W. McArthur. — Access mode: http://www.weforum.org/pdf/Gcr/GCR_01_02_Executive_Summary.pdf.
11. *McArthur J. W. The Growth Competitiveness Index: Measuring Technological Advancement and Stages of Development* [Electronic Resource] / J. W. McArthur, J. D. Sachs. — Access mode: http://earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2002/WorldEconomicForum_2001-2002_GlobalCompetitivenessReport2001-2002_GrowthCompetitivenessIndex.pdf
12. *World Investment Report 2014* [Electronic resource]. — Assess mode: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf
13. *Innovation Union Scoreboard 2015* [Electronic resource]. — Assess mode: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm
14. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта; [пер. с пол. В. В. Иванова; науч. ред. В. М. Жуковской]. — М., 1980. — 151 с.

Одержано 24.08.2015

В. М. Головатюк

Інноваційність української економіки в контексті європейської інтеграції

Особенности инновационного развития украинской экономики в сравнении с экономиками стран ЕС на протяжении 2009–2015 гг. исследуются на основе материалов мониторинга индекса глобальной конкурентоспособности (GCI). Проанализированы позиции Украины по интегральному GCI и его фактор-составляющим. Как по интегральному GCI, так и по большинству его фактор-составляющих в течение исследуемого периода прослеживается тенденция к улучшению инвестиционной привлекательности украинской экономики. В то же время анализ экономик стран ЕС по фактор-составляющим GCI, характеризующим их инновационность («инновации», «уровень развития бизнеса», «технологическая готовность экономики»), выполненный с использованием методов математической статистики, доказывает, что Украина по инновационности экономики находится на периферии от стран – инновационных лидеров ЕС, и наиболее проблемной является фактор-составляющая «технологическая готовность», по которой Украина не попадает в доверительный интервал оценок стран ЕС. Следовательно, по этой фактор-составляющей Украина не является инвестиционно привлекательной страной и оценки по ней дают основания для предположения об усилении неопределенности социально-экономической среды стран ЕС при евроинтеграции украинской экономики.

Ключевые слова: *инновационное развитие, инвестиционная привлекательность, научно-инновационная политика, социально-экономическая среда, мониторинг, глобальный индекс конкурентоспособности, фактор-составляющая, социальный потенциал.*